

A „HARMADIK NEMZEDEK“ KÖLTŐI. Korunk címet visei — a „távollevők“ javait fesztelenül kisajátító élelmességgel — az a lírai antológia, mely a Független Szemle kiadásában jelent meg Budapesten s a 20. századi magyar líra harmadik, a forradalom utáni második nemzedékéből, a mai legfiatalabbak közül sorakoztat fel 12 költőt. Néhányukat az utóbbi évek szociális irányulású lírájából, illetve a negyedik rendi irodalom fiatal élcsapatából ismeri az olvasó (Forgács Antal, Radnóti Miklós, Zek Zoltán, Vas István); mások nemrég tűntek fel a legfiatalabb értelmiségi nemzedék köréből „lázadó“ hajlamok nélkül (Hrabán Mihály, Hajnal Anna, Jékely Zoltán, Rónai Mihály András, Toldalaghy Pál, Weöres Sándor) s végül itt van köztük a pesti aszfalton kallódó senkijószág: Sértő Kálmán is. Nem a közös világnézet, sem valamely közös program sürgős vállalása tüzelte egybe e tizenkét költőt — nyilván nem is ők határozták el az együttes megjelenést —, hanem az összeállítók (Dénes Béla és Radnóti Miklós) szeszélye, mely a 22 és 30 év között járó nemrég feltűnt költők névsorán végigfutott. De hát ez a szeszély csak látszólagos. A hivatásos kiadó s a kontrázó költő azok közül toborozta az apostolszámú kis csapatot, akiket az uralkodó irodalmi kegy mostanában kitüntet. „Korunk“-at valóban időszerűen és szociális átértéssel példázó költők kiválogatásának igyekezete — az uralkodó értékeléssel szembeállítva — alig fűthette a válogatókat. Eppen ezért a máshonnan leakasztott cégér nagyon is görbén ül az ajtó fölött. És hogy is ne ülne görbén, amikor a válogatók haladottabbnak, különbnek találják Toldalaghy Pált, mint pl. Vajkay Lajost, Jékely Zoltánt, mint pl. Gereblyés Lászlót, vagy Morvay Gyulát (ha ugyan ismerik). — Fejtő Ferenc vállalkozott magyarázó előszót írni a kötethez és tisztázni a „harmadik nemzedék“ közös vonásait, valamiféle egyesítő s a kiválogatottak alapján általánosító képletben. A nagymérvű szubjektívizálás és feltűnő lankadtság különösen a nemrég még lázadóknál — nem kerüli el figyelmét: készséges lojalitással siet a kátyuba jutott dalosok segítségére s a politikai ember s a társadalmi küzdelem fegyelmes „hasrafeküdj és felugorj“-követelésével szemben a lírai bensőség, a „gyöngédség és ellágyulás“ védelmére kel. Egyszerűsítő módszerrel eldurvítja a harcok baloldali érveit, hogy ellenérveinek „megértő finomsága“ annál inkább érvényesülhessen. Vagyis nem a leghaladottabb szociális kritika érveivel vitázik, hanem a maga ellenérvei számára képzeletből s már eleve visszaverhetően elkészített érvekkel, amiket „kis okos“ módjára vissza is ver. Az okalmat áhító lélekemberek együttérzésével írja: „Senkisem törődik érzelmeinkkel, az a fontos, hogy hová csatlakozunk. S a fiatalság önállóan és fáradt. A háborús gyermekkor megviselte, nincs tartaléka a forradalmisághoz erőben és idegekben“. Érdekes, hogy mindez most derült ki s főként azokról, akik még nem is oly régen vérmes kedvvel ostromolták valahol a tömegek oldalán a jövőt, ma pedig ott szerénykednek a „polgári létforma immár szűk lehetőségei közt“ mozgó kartársaik mellett... „Kedvezőtlen korban s kedvezőtlen adottságokkal folytatják mesterségüket“ — írja Fejtő. Ez igaz. De nézzünk csak határozottabban szembe ezekkel a „kedvezőtlen adottságokkal“. Nem szándékunk az általános társadalmi helyzetből sommás egyénlélektani következtetéseket levonni, de tagadhatatlan, hogy a megjuhászódott költők versein a német szocializmus veresége s az európai fasizmus megerősödése nyomán elterjedt hangulat érzik. Persze nem közvetlenül, hanem a lírai érzékenység finom párlatain keresztül. Ez a lírai érzékenység szüli a lelki „likvidálás“-nak azokat az ellágyulóan fájdalmas kifejezéseit, amikkel Forgács verseiben találkozunk. Nem állítjuk azt, hogy F.-ot közvetlenül az akut ellenforradalmi korszak tényei és hangulata ihletik, — ha közvetlenül ihletnék, másról beszélne —, hanem hogy ez a hangulat ott bujkál még a legfinomabb szublimálásokban is. F. nagyon jól tudja, mit beszélünk... Mindenesetre emlékeztetjük F.-ot nemrég harcias kritikai fegyvercsörgetésére s

Korunk hasábjain, mikor az európai s a magyarországi haladás biztatóbb volt Persze a költő „nem jellem, hanem lélek”, amint Fejtő írja s Forgácsban úgyiátszik túlteng az utóbbi, mert lázadó hevülete hamar elszállt s az érzékenység valamelyik zugából előkerült a csöndes mélabú. A veszített „csata után” nem a levert harcos keserősége, a visszafojtott lázongás tozaj ajkára, hanem a rezignáció. Nem a „vesztett” ügyért való bánkódás, hanem a kiábrándulás. Az „ügy” nem eresztett oly mély gyökeret lelkében. Nem az ügy veresége fáj, hanem a saját csalódása... F. talentuma, formai tudása kiülön, mint valaha, versei azonban azt a reménytelen és sivár lemondást lehelik, aminek a rokonszenvező értelmiség egy része a szocializmus mostoha napjaiban oly könnyen átadja magát. — Radnótit is bántja a „magos egyedültség” s a „borostás magány”. Róla is kiderül, hogy óvatos duhaj; csak dinamikusabb s életvidámabb természet, semhogy elázzon a már-már divatos hangulatban. Mindenesetre sok nála az idill, a miniatűr, ami önmagában véve kedves, de jellemző, hogy ki, mikor, miről ír s mikor hogyan válogatja magát. R. versei kissé keresetten eredetiek, képgazdagok; valami friss barokk-hajlam nyilatkozik meg bennük, ami néha modorosan hat, de mozgalmas. Lázadó képzelete — mint régen is, de most kizáróan — bájos, ártatlan természetű transzfigurációkba rejtőzik: „Híven tüntet két pipacs...” „az ég szuronyos szellővel üzen...” „csak hajlik a virág s könnyedén aigha hagyhatja ei piros hitét.” Montenegrói elégiája megkapó, komoly rajza egy parasztcsaládnak; a Kortárs utlevelére c. versben felvillan a forrongó kedv s egyéni érzéssel biztatja magát. — Kis Ferencet, a munkásköltőt — az egyetlen ilyen a kötetben, — érzésünk szerint nem reprezentálja a válogatás. Amennyire látható elmélyült és komoly költő, hangja inkább fájdalmas, mint kitörő; kemény sorsrői és tisztuló emberségről beszél; formáját most gyurja, képei eredetiek. Látomás c. verse a kötet kevés kor-látomása közt feltűnik. A Sírakönyvben a hangulat komolysága s a képek ragadnak meg. Csendes diadallal a. verse tömör, realista és felülkerekedőn emlékező önvallomás, míg az Árvák szép szegény-idillje és prozódíája itt-ott illyési hatású. — Vas István, a „reform-szocialista” klasszicizáló formában, felvett hangon beszél magas idilljeiről s valami arisztokratikus együttérzés megértő odahajlásával a „rongyos lázadózók”-ról. „Hát ki lenne velük, ha nem mi a költők?” — kérdi tündőve. A szociális küzdelem képei ugyan sűrűn villannak fel verseiben, a „rend”-ről is merész kijelentéseket ejt és kedvet érez „a veszített ügyért verssel is kiállni”, — költő-attitűdje azonban kissé tolakodó. Vas nem tud költő-póz és poétaszólamok nélkül, egyszerűen azonosulni szociális tárgyával, s formájának klasszicizáló finomkodásai csak fokozzák az idegenséget. — Zelk Zoltán költészete a magányos intellektuális proletár lírája. A sivár táj s a hónapos szoba keserősége és mélabúja száll soraiban. Z. soha sem volt harcos természet, inkább a gyakorló szegénység költője; Éjszaka c. versében azonban a zugói villákat őrző háziabek démoni csaholása meglöbegtatja elfojtott lázongás-vágyát...

Ehhez az öt költőhöz fűz inkább világnézeti érdeklődésünk s annál keserűbb, hogy némelyiknek „korunk”-hoz való viszonya, kortársi magatartása (amire pedig az antológia címe hivalkodva utal) — oly bizonytalan. Inkább a sokféle visszavonulást látni nálunk, mint az egyöntetű kiállást. Az előző nemzedék hasonló beállítottágú költői, Illyés és különösen József Attila közösségi mondanivalóival és világnézeti határozottságával — nemritkán saját magukkal — szemben visszaesést mutatnak és semmiképp sem példázzák Fejtő meghatározását, hogy a „lírikus lénye a tovább és tovább...” Ellenben igen jó védekezés számukra Fejtőnek az a kissé önkényes megállapítása, hogy „... a költő csak azért rosszabb katona a többinél, azért hasznavehetetlenebb, mert tudatosabban és kifejezettebben inkább ember.” Ami nem egyéb

a megmerevített fogalmakkal való logikai játéknál: kiélezett szembeállítás a szociális harcosnak, mini lélekszegény „katoná“-nak (!) a költővel, mint „inkább ember“-rel...

Az antológia többi szereplője nagyjából valóban a „polgári létforma“ és érzésvilág „immár szűk“ keretei közt mozog. Kivétel Sértő, aki csupa ki nem robbant energia; róla azonban a kimondottan rossz válogatás nem ad új képet. Hajnal Anna a szerelem s halál változatain csügg. Rónai Mihály András intellektuális alkatú városi költő; némi kortársi lelkismerettel. Toldalaghy rutinos és semmitmondó. Weöres tehetséges, bizarrkodó, koravén raffinált. — A kötet mérlegét ez utóbbiak még inkább negatív irányba billentik.

Korvin Sándor

BRÓDY SÁNDOR, VAGY KALAND A REALIZMUSSEL. A magyar irodalom realista törekvéseivel korántsem oly' egyszerű az eset. A realizmus többször jelent meg a magyar irodalomban. Ez a realizmus szóval meg — hogy régebbi jelentkezését ne is említsük — Petőfivel. A realizmus módszerének vonalán indul a magyar (népi) klasszicizmus egész arcvonala s amikor ez megmerevedik a realista réseken próbálják meghaladni a múlt századvég haladó tendenciái. Ebben a szakaszban a realizmusnak naturalizmus, verizmus, stb. a neve. Ebbe az áradásba tartozik Bródy s ebből az áradásból indul egyidejűleg s később, a század elején már egy egész csapat. Legellentétebb és legjellegzetesebb képviselői még ma is élnek, (Molnár—Móricz) ha életszemléletüket és stílusukat illetőleg már nem is ott tartanak, ahol indultak. Ez a magyar realizmus u. i. (az egy Petőfit kivéve) minden vele indulót cserben hagy, elváltozik, a realizmus iszákjában lappangó romantika előli, deformálja, az ellenkezőjébe csapja át. Megfelel ez a vonás a magyar realizmus ama mozgásának, mely oly' tipikus a magyar rendi-polgári-zsirosparaszti származású írók pályájára: a frondőrségtől a leszerelésig, a kiállástól az elhalkulásig. Ismételjük: az egy Petőfit kivéve, aki viszont nem is abból az osztályképletből vetődött ki, mint a többi s már kiállása is nem a frondőré, hanem a forradalmaré. Azért amilyen mélyről s amilyen szélességben realista Petőfi oly' végérvényességgel is határozza meg írói módszerét a realizmus. Szemben a többiekkel, akiknél csak a középhehelyezési osztályok keretén belül érvényesül a realista alkotómódszer alapelve: az igazmondás (a legszélesebb vonatkozásokat felölelő igazmondást értjük itt). Általános tünet ez a középhehelyezési osztályok iróniáján s egybe esik a szobanforgó osztályok életmozgásának gyűrűzésével. A történelem haladásában az osztályharc arcvonala olykor igen széles. Igen sokszor ugyanazon osztályon belül folyik a harc. Ugyanaz az osztály bizonyos időkben — látszólag — maga ellen is támad. Az osztály homályban lévő csoportjai verekednek itt az élrekerülésért. Különösen olyan történelmekben látható ez világosan, ahol a középhehelyezési osztályok keverednek a valamivel magasabb és valamivel alacsonyabb szintű osztályok indigéna (asszimiláns) rétegeivel és képviselőivel. A valóban csak az osztályfront kiszélesítéséért folyó harc e pillanatában az élen haladó osztály peremén az új elemek látszólag az osztály törekvésein túlmutató követelésekkel jelennek meg, szinte forradalmi zajban. Ilyenkor válik a polgárságon belül aktuálissá mindig az irodalomban a realizmus s tart ki vagy oldódik fel gyakorlati részéről, aszerint, hogy milyen szélességben és mélységben hatotta át őket a megújításra, a változtatásra törő akarat. E folyamat elakadása bármilyen szövevényesen dialektikus, irodalmunkban majd minden esetben sematikusan kinyomozható. Nagyon világosan illusztrálja pl. Bródy Sándor esete. Hatvany Lajos, aki a budapesti Athenaeumnál kiadta most Bródy Sándor Legszébb írásai címen Bródy töméntelen írásainak valóban jól összeválogatott negyven darabját, e gyűjte-